

Egyiptom társadalmi és gazdasági helyzete napjainkban

Neszmélyi György Iván¹

1. Abstract

The political changes that happened in several states in North Africa and in the Middle East, called as Arab Spring, had swept away the three-decade-lasting regime of Mubarak in the course of two weeks. Nearly eight years have passed since the beginning of this political metamorphosis, and this period can be divided into several different stages, which were significantly different from each other. From among these stages, the longest can be attributed to General Abdel Fattah el-Sisi who became the top leader of Egypt in 2013 when the army took the power. Sisi, complying with the regulations of the Egyptian constitution, rules Egypt as civilian president since the election of 2014. From the political changes in 2011, Egyptian people expected improvement in their living conditions, prospects and more freedom. But, even though the Egyptian economy shows signs of recovery, the situation can be characterized by increasing restrictions of the expression of opinions, authoritarianism, furthermore corruption cases of politicians being close to the army. Altogether, signs of the return of a police-state, like it was during the Mubarak era, can be felt.

Keywords: Egypt, arab spring, Sisi

2. Bevezetés

Nyolc éve annak, hogy Egyiptomban az arab tavasznak nevezett politikai átalakulási folyamat elsöpörte Mohammed Hoszni el-Szajed Mubárák elnök három évtizedes uralmát. Az ezt követő évek egymástól jól megkülönböztethető időszakokra bonthatóak: katonai vezetés, majd mérsékelt radikálisnak mondott iszlámista vezetés (Csicsmann L. 2012)², majd egy újabb katonai hatalomátvétel, végül, 2014 májusától a katonai kormányzat vezetőjének, Szísi tábornoknak elnökké választása és jelenleg is tartó hivatali ideje. A 90 millió főt meghaladó lakosság, – különösen a népesség bő felét kitevő mélyszegénységben élő rétegek kilátásai, a felemelkedés esélyei nem javultak, sőt a fiatal generáció tagjainak kilátásai tovább romlottak. Az arab tavasztól a lakosság jobb életet, több lehetőséget várt, ehelyett az erősödő gazdasági megszorításokat, a szabad véleménynyilvánítás korlátozását, a hadsereghez szorosan kötődő vezető politikusok személyéhez kötődő korrupciós ügyeket tapasztalhat, amelyek akár a Mubárák-érát jellemző rendőrállam újbóli megjelenésének egyes jeleiként is értékelhetők.

A tanulmány célja annak számbavétele és elemzése, hogy milyen tényezők vezettek Egyiptom mai bonyolult, és pozitívnak egyáltalán nem tűnő helyzetéhez, amiből kérdés, hogy van-e kiút, és ha igen, annak lehet-e békés útja, avagy pedig előbb vagy utóbb egy újabb politikai változás lehetőségével, és annak ma még beláthatatlan következményeivel kell számolni.

Lehet, hogy túl általánosnak hangzik a kérdés, de mindenképpen válaszra vár: “Voltaképpen mire is volt jó az arab tavasz, illetve a (2011). január 25-i Forradalomnak nevezett történések? A

---

¹ Dr. habil. Neszmélyi György Iván PhD, a BGE főiskolai tanára, a SZIE egyetemi magántanára, a kairói magyar nagykövetség volt diplomatája. E-mail: neszmelyi.gyorgy@uni-bge.hu

² Csicsmann L. (2012) szerint a mérsékelt iszlámista szervezetek – a dzsihadista mozgalmakkal szemben – felismerték, hogy a fegyveres erő alkalmazása sem vezet feltétlenül az autokratikus berendezkedés megdöntéséhez, illetve egy iszlám állam létrejöttéhez. Ideológiai szinten megkísérlik a demokrácia értékét elfogadni, és amennyiben lehetséges, a választásokon részt venni

2011 tavaszi vágyakhoz képest mi a mai realitás? Ez utóbbihoz viszonyítva, jobban élnek-e ma az egyiptomi polgárok, mint Mubárak elnök idején?”

Egyiptom jövőbeli helyzete és kilátásai – függetlenül attól, hogy milyen forgatókönyv mentén alakul majd – közvetlen és számottevő hatással lesz Európára is. Egyiptom ugyan önmagában is egy jelentős gazdasági potenciállal rendelkező állam, amellyel az Európai Unió tagjai széleskörű kereskedelmi és befektetői kapcsolatokat ápolnak, egészen sajátos geopolitikai helyzetben van.

Egyiptom a földrajzi Afrika és Ázsia közvetlen határán, és Európa viszonylagos közelségében fekszik, területén halad át a világkereskedelem egyik legfontosabb nemzetközi hajózási útvonala, a Szezi-csatorna. Az egész dél-mediterrán térség, régió, illetve az arab világ legnépesebb országa, amely úgy az arab, mint az iszlám államok körében ma is véleményformáló szerepet tölt be. Egyiptom számos nemzetközi vita, illetve konfliktus (például a palesztin-izraeli békefolyamat) megoldása szempontjából kulcsfontosságú politikai szereplő.

Önmagában pozitív tényként értékelhető, hogy az arab tavasz folyamatai Egyiptom esetében nem jártak olyan súlyos, tragikus fejleményekkel, mint Szíriában, vagy a szomszédos Líbiában, Egyiptom ma is egységes, irányítható, működő és szuverén állam. Az arab tavasszal a Közel-Keletre az instabilitás hosszadalmas időszaka köszöntött be, az autokratikus rendszerből a „demokráciába” való átmenet nehéz és nem feltétlenül közvetlen folyamat³. 2012-hez képest ma már világosan látszik, hogy az egyiptomi társadalmi és politikai folyamatok nem az európai értelemben vett demokratikus átalakulás irányába haladnak. Az észak-afrikai ország ismét fordulóponthoz látszik érkezni. Az egyiptomi lakosság egyre nagyobb tömegei tapasztalhatják, hogy az arab tavasz gyakorlatilag semmilyen előrelépést nem hozott az emberi jogok, illetve általában az egyéni boldogulás lehetőségei területén, ugyanakkor a mubáraki rendszer utolsó évtizedében tapasztalt viszonylag kiegyensúlyozott és számottevő növekedést mutató gazdaság fejlődési íve megtört, továbbá a szegény rétegeknek kedvező szociálpolitikai vívmányok eltűnőben vannak. Az országban nyugalom van, de a felszín alatt a társadalom egyre feszültebb. Mindez egy negatív forgatókönyv esetén előrevetíti egy esetleges újabb politikai változás, és szélsőséges esetben egy következő, ezúttal a szíriaiánál sokkal nagyobb migránshullám vízióját. Európai szemmel Egyiptom stabilitásának megőrzése ezért fontos érdek, hiszen az Európai Unió az egyetlen világpolitikai szereplő, amely közvetlenül határos az arab tavasz térségével (N. Rózsa E. 2015).

Az Egyiptomból, illetve Egyiptomon keresztül közvetlenül Európába érkező illegális migráció – összehasonlítva más, régióbeli országokkal - mindmáig csekélynek mondható. Ez a helyzet azonban egy negatív forgatókönyv esetén jelentősen megváltozhat. Az Európában 2015-től kulminálódó, akkor még főként szíriai menekültekből álló migránshullám csupán előjáték lehet ahhoz képest, ha a 90 milliós Egyiptomban társadalmi robbanás és káosz alakulna ki, amely ráadásul – Líbiához hasonlóan – könnyen tranzitútvonallá változna a szubszaharai országokból érkező migránsok számára is.

Nagy (2015) szerint a Lisszaboni Szerződés utáni időszak legnagyobb biztonsági kihívása az arab tavasz volt, amely regionális szinten változtatta meg az Európai Unió környezetét. Európai szemmel ezért is nagyon fontos, hogy az egyiptomi társadalom békéje és stabilitása, valamint az egyiptomi nemzetgazdaság működőképessége fennmaradjon, az Európai Unió jelentős összegekkel igyekszik ehhez hozzájárulni. Például az Európai Szomszédossági Politika (ENP) égíse alatt, az Európai Szomszédossági Eszköz (ENI) keretében, 2014-ben Egyiptom összesen 115 millió euró támogatást kapott a következő három projekt megvalósítására: Egyiptomi Földgáz-összeköttetési Program (68 M EUR), Kafr El-Sheikh-i Szennyvízkezelő Program (17 M EUR), illetve a Veszélyeztetett Gyermekek Oktatáshoz való Jobb Hozzáférését elősegítő Program (30 M EUR). Az ENI keretén belül a 2014–15 időszakra megállapított kétoldalú indikatív támogatás összege 210, illetve 257 millió euró, amelynek célterületei a helyi társadalmi-gazdasági fejlesztése, a szociális

³ Nagy Milada: „Quo vadis, Izrael? Az arab tavasz mint regionális biztonsági kihívás. I.” *Hadtudomány*. 2012. elektronikus szám. http://mhtt.eu/hadtudomany/2012_e_Nagy_Milada_1.pdf

védelem, a jó kormányzás, az átláthatóság, illetve a környezet védelme. Az ENI-támogatáson túl Egyiptom 2014-ben más EU-forrásokból is részesült, például 1,5 milliárd eurót kapott az Európai Demokrácia és Emberi Jogi Eszköz (EIDHR) keretből⁴.

3. Előzmények – A Mubarak-rendszer

Alig nyolc nappal az Anvar Szadat korábbi elnök ellen 1981. október 6-án elkövetett halálos merényletet követően az államfői feladatokat Mohamed Hoszni Mubarak (előzőleg alelnök, korábban a légierő főparancsnoka, illetve védelmi miniszterhelyettes) vette át. Mubarak, nagyrészt az 1973-as arab-izraeli háború „veterán” katonai vezetői köreire, illetve a mindvégig kvázi állampártként működő Nemzeti Demokrata Pártra (NDP) épülő erős elnöki rendszert működtetett, egy kvázi-diktatórikus rezsimet, amely mindvégig az ún. rendkívüli állapot feltételei mellett működött. A rendfenntartó szervek és a titkosszolgálatok hatalma, általános jelenléte és szerepe megkérdőjelezhetetlen oszlopa volt a rendszernek. Nemzetközi kapcsolataiban Egyiptom komoly tekintélynek örvendett, véleményformáló szerepet töltött be az arab világban, kiegyensúlyozott kapcsolatrendszerrel ápolta a világ meghatározó politikai és gazdasági hatalmaival, a Camp David-i megállapodást követően korrekt együttműködést alakított ki Izraellel, mindamellett sokrétű és intenzív szerepet vállalt nemzetközi szervezetekben, konfliktusok rendezésében (pl. palesztin megbékélés, darfúri válság) stb.

Egyiptom szekuláris államként működött (és működik jelenleg is), amelyet a mérsékelt muszlim többség és a mintegy 10-12%-nyi keresztény kisebbség aránylag békés együttélése jellemezett. Bár az egyiptomi alkotmány alapvető jogforrásként határozza meg a saríját, azt ténylegesen csupán a muszlim lakosságot érintő családjogi ügyekben alkalmazták.

A szabadságjogok erősen korlátozottak voltak, de a rezsím mindvégig határozottan fellépett a politikai és vallási szélsőségekkel szemben, így elvétve adódtak csak terrortámadások. A rendkívüli állapot és kvázi rendőrállami kontroll ugyanakkor nem különösebben volt zavaró az országba érkező külföldi turisták, üzletemberek számára, sőt mindennek egyik járulékos hatása volt a magas fokú közbiztonság.

Egyiptomot ebben az időszakban, de különösen a 2000–2011 közötti évtized során viszonylag szilárd lábakon álló nemzetgazdaság jellemezte, látványos növekedési mutatókkal és jelentős devizatartalékokkal (2010 végén kb. 38 Mrd USD). A fokozatos reformoknak köszönhetően Egyiptom komolyabb veszteség nélkül élte túl a 2008–2009. évi világgazdasági válság első két évét, még 2010-ben is 5% körüli volt a GDP növekedése. Utóbbi fő forrásai a szénhidrogének exportja, mezőgazdasági kivitel, a Szezi-csatorna használatából származó bevételek, valamint az idegenforgalom. Az idegenforgalom szerepe, súlya fokozatosan növekedett, 2010-ben kb. 14 millió külföldi turista látogatott az országba, ez 12,5 Mrd USD bevételt (a GDP 13%-át) jelentette az egyiptomi gazdaságnak.

Bár a szegényebb rétegek érdekében a Mubarak-adminisztráció átfogó fogyasztói ártámogatási rendszert működtetett az alapvető fogyasztási cikkek széles körére (pl. élelmiszerek, energiahordozók), és így az ország árszínvonala alacsony maradt, az ártámogatási rendszer fenntartása azonban egyre nagyobb tehertétellé vált az egyiptomi költségvetés számára (elérte a GDP mintegy 13%-át). Az ország távolabbi vidékein nagyszabású mezőgazdasági és településfejlesztési projektekkel igyekeztek a túlnépesedett nagyvárosok foglalkoztatási, lakhatási problémáin enyhíteni, valamint az ország élelmiszer-előállító képességét erősíteni. Ezek közül a legjelentősebb az 1990-es évek közepén indult, Toshka-projekt (más néven Új Völgy Projekt) volt, amely Felső-Egyiptomban a Nílus vize egy részének a Nasszer-tóból történő, több száz km-es csatornarendszeren történő elvezetését célozta az ún. Toshka-mélyföldig, ahol újabb víztározó tavakat (Toshka-tavak) alakítottak ki. A projekt az ország délnyugati részén több százezer hektárnyi

⁴ Európai Bizottság (2015): Fact Sheet, ENP Country Progress Report 2014 – Egypt. European Commission, Brussels, 25 March 2015. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4687_en.htm

sivatagi terület termővé tételét, és ezzel Egyiptom mezőgazdaságilag hasznosítható földterületének megduplázását célozta. A projekt becsült teljes költsége mintegy 100 milliárd USD (Wahby W. S. 2004), ám mindmáig nem fejeződött be, kivitelezése az utóbbi években többször is megakadt, az eddig megvalósított rész gazdasági hatékonysága, illetve az egész projekt környezetre gyakorolt hatása vitatott.

Mindemellett további, részben strukturális reformokkal és gazdaságfejlesztési csomagokkal igyekeztek a gazdasági növekedés fenntartását biztosítani a 2008 őszi nemzetközi gazdasági-pénzügyi válság után is, ezért Egyiptomban a válság hatása az első időszakban alig volt érzékelhető. A társadalmi problémák ennek ellenére erősödtek, különösen a túlnépesedés, a mélyszegénységben élők magas aránya és a munkanélküliség, mely különösen a fiatal generációt sújtja. A Human Development Report 2005. évi, 177 országra kiterjedő világranglistája Egyiptomot a közepesen fejlett országok közé, és a 119. helyre sorolta (Tarrósy I. 2006). A Mubarak-rendszer szociális és gazdaságélénkítő intézkedései nem voltak képesek a társadalmi problémákat orvosolni, ráadásul a fogyasztói ártámogatási rendszer egyre inkább kezdte meghaladni az ország gazdasági lehetőségeit.

A 2000-es évtized végére a Mubarak-rendszer érdemi megújulásra már aligha lett volna képes. Az akkor már 82 éves államfő viszont indulni szándékozott a 2011. évre tervezett következő elnökválasztáson, és aligha kétséges, hogy ha nem jönnek közbe az arab tavasz eseményei, akkor továbbra is a helyén marad. De talán ennél is nagyobb aggodalmat jelentett az egyiptomi lakosság körében, hogy az elnök már évekkorábban ifjabbik fiát, a lakosság körében kevésbé népszerű Gamalt szemelte ki utódjául, akinek helyzetét a politikai establishmenten belül fokozatosan igyekezett erősíteni. Gamalt például már 2007. novemberében beválasztották az NDP tisztújító kongresszusán létrehozott Legfelső Tanácsba, amelynek tagjaként a „saját jogán” is jó eséllyel lehetett (volna) az elnökválasztás pártjelöltje. 2011 első napjaiban még úgy látszott, hogy az egyiptomi lakosság legfeljebb az idősebb, vagy az ifjabb Mubarak között választhat. Mubarak, aligha véletlenül, nem nevezett ki alelnököt, aki halála vagy lemondása után esetlegesen átvehette volna a hatalmat, így a hatalom jó eséllyel Gamal Mubarakra, a technokrata beállítottságú befektetési bankárra szállt volna (Csicsmann L. 2010).

A Mubarak-vezetés – már jóval az arab tavaszt megelőzően – döntést hozott az egyre inkább fenntarthatatlanná váló fogyasztói ártámogatási rendszer fokozatos leépítéséről. Ennek végrehajtását azonban belpolitikai okok miatt mindvégig halogatta. Néhány korábbi kísérlet ugyan történt pl. az energiahordozók árának emelésére, de az azonnali és heves lakossági ellenkezés miatt a vezetés akkor minden esetben visszakozott, ám a kérdés nemzetgazdasági szinten egyre égetőbbé vált. Az Egyiptomban „Január 25-i Forradalom” néven⁵ emlegetett eseményeknek az egyik legfontosabb közvetlen előzménye és kiváltó oka a kormányzatnak egy újabb hasonló lépése volt 2011 januárjában, amely miatt egyes alapvető élelmiszerek (pl. kenyér) fogyasztói ára jelentősen megemelkedett. A 2011. január közepétől szórványosan, majd 25-étől tömegessé váló tiltakozó megmozdulások kezdetben ezt sérelmezték, ám alig egy-két nappal később egyenesen már Mubarak távozása és rendszerének megszüntetése lett a követelések első számú célpontja. Ezekben a napokban – Mubarak országglása során első alkalommal – került sor olyan horderejű megmozdulásokra, amelyeket, a korábbiakkal ellentétben, a rendőri erők már nem tudtak megfékezni (Neszmélyi Gy. 2013).

4. Az arab tavasz Egyiptomban - A Fegyveres Erők ideiglenes kormányzása (2011. január 25.–2012. június 30.)

2011. január 25-án Alexandriában és Szuezbén, később az ország más városaiban is (Kairóban január 28-tól kezdődően) megmozdulásokra került sor. A már említett fő ok, az alapvető

---

⁵ Január 25 - Egyiptomban eredetileg a Rendőrség Napja volt, de ezen a napon kezdődtek azok a tömegtüntetések, Szuezbén és Alexandriában (pár nappal később Kairóban és más településeken is) amelyekkel az arab tavasz egyiptomi eseményei kezdetüket vették.

élelmiszerek árának emelkedése, a kenyér és más alapvető cikkek ártámogatási rendszerének kilátásba helyezett megszüntetése mellett a feszültség felszításához olyan további tényezők is hozzájárultak, mint a muszlim-keresztény közösség békés együttélését megzavaró események (pl. 2011 Újévkor, az alexandriai al-Qiddiszín (Két Szent) kopt templom előtt elkövetett öngyilkos merénylet⁶).

Ugyanakkor, a tüntető tömegek az eredeti követeléseken túl – rövid időn belül – Mubárak elnök és klánja távozását sürgették, továbbá radikális politikai reformokat követeltek. A rendőri erőket – durva fellépésük miatt – az elnök feloszlatta, majd a középületek védelmét a hadsereg vette át (Gazdik Gy. 2012).

2011. január utolsó napjaiban részleges kormányátalakítás történt, ám ezt sem belföldön, sem a mértékadó nemzetközi vélemények nem tartották elegendőnek. Mubárak, hatalma megtartása érdekében, a kormányátalakításon túl további politikai engedményeket helyezett kilátásba, de ezt akkor már senki nem vette komolyan. A folytatódó megmozdulások és a nemzetközi nyomás hatására Mubárak 2011. február 11-én lemondott, és a hatalmat a hadsereg vezetésének adta át. Közel másfél évig tartó átmeneti időszak következett. A hatalom centruma a Fegyveres Erők Legfelső Tanácsa (FELT, angolul SCAF), Mohamed Huszein Tantávi tábornagy, korábbi védelmi miniszter vezetésével, aki ideiglenesen az államfői teendőket is átvette. A FELT feloszlatta a Parlament mindkét házát, illetve Ahmed Safik vezetésével ügyvezető kormányt nevezett ki, amelyben helyet kapott az előző kormányzat több minisztere is. A FELT deklarált célja kezdettől fogva a békés átmenet biztosítása, majd a hatalom átadása egy demokratikus feltételek mellett megválasztott parlamentnek és államfőnek. A belpolitikai zűrzavar és bizonytalanság gazdasági hatásai azonnaliak és súlyosak voltak. A Kairói Értéktőzsde hónapokra bezárt (elkerülve ezzel a látványos csődöt).

A sztrájkok és tömegmegmozdulások folytatódtak Mubárak távozása után is (ekkor már magasabb fizetésekért és a munkakörülmények javításáért), jelentős mértékben akadályozva országszerte a termelés és az áruellátás folyamatosságát. Szélsőséges csoportok által elkövetett merényletek több alkalommal is megbénították helyenként a közlekedést, illetve az Izrael és Jordánia felé irányuló földgázexportot. Az ország élelmiszereket és más fontos közszükségleti cikkeket kénytelen volt importálni, miközben az exportteljesítmény is romlott: alig fél év alatt mintegy 8 Mrd USD-ral apadt az ország devizatartaléka. Az országba érkező külföldi működőtőke nagysága drasztikusan csökkent (2010-ben 4,361 Mrd USD, 2011-ben 2,245 Mrd USD, 2012-ben 1,892 Mrd USD FDI érkezett).

Alig pár héttel később polgárháború robbant ki Líbiában. Ennek következményeként több százezer Líbiában dolgozó egyiptomi vendégmunkás, sokszor mindenét hátrahagyva kénytelen volt hazatérni. Ezzel Egyiptom egyrészt az egyik legfontosabb külső finanszírozási forrását veszítette el (hazautalások), másrészt a hazatértek elhelyezkedési problémái további terhet róttak az amúgy is telített belső munkaerőpiacra. A munkanélküliség emelkedett. A hazatérő vendégmunkások mellett százezres nagyságrendű külföldi menekült is érkezett az országba, ellátásuk, elhelyezésük további terhet jelentett az amúgy is súlyos gondokkal küszködő egyiptomi nemzetgazdaság számára. A kijárási tilalom, a romló közbiztonság és a nagyfokú bizonytalanság miatt a külföldi turisták hónapokra teljesen eltűntek az országból, később ugyan egy részük visszatért, de számuk és az általuk az országba hozott bevétel messze nem érte el a 2010. évi eredményt.

N. Rózsa Erzsébet (2015) az arab tavaszt, mint a társadalmi-politikai jelenség megnevezését azzal a pozitív, reményteljes várakozással kötötte össze, amely az első békés megmozdulásokat kísérte, és amelyekben a népakarat spontán megnyilvánulva, békésen elérte legfontosabb célját, a vezető menesztését. Ez, véleménye szerint, egyúttal az arab országokban régóta zajló folyamatok felszínre törésének tekinthető, egy új szakasz kezdetének, illetve egy olyan átmeneti időszaknak, melynek végkifejlete a bizonytalan jövőbe tolódik ki és egyelőre beláthatatlan, hogy merre tart. Ez a megállapítás ma ugyanúgy érvényesnek tekinthető.

⁶ „Egypt bomb kills 21 at Alexandria Coptic church”. BBC News, 1 January 2011, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-12101748>

5. A Muszlim Testvériség egy éve (2012. június 30.–2013. július 3.)

A 2012. június 16–17-én megtartott elnökválasztáson Mohamed Murszi, a mérsékelt radikális iszlám vonalat képviselő Muszlim Testvériség csoport jelöltje győzött. Murszi, a Zagazigi Egyetem professzora, aki 1982 és 1985 között az Egyesült Államokban élt, 1977-ben csatlakozott a Muszlim Testvériséghez. Mubárak idején, 2000 és 2005 között formálisan független parlamenti képviselő volt. A Muszlim Testvériség hullámzó politikai kapcsolatokat ápolt a Mubárak-rezsimmel, de már az 1980-as években sikerült egy viszonylagos modus vivendit kialakítani azáltal, hogy a rezsim engedélyezte, hogy a szervezet tagjai független jelöltként elinduljanak a parlamenti választásokon, azonban az akkori párttörvény értelmében sohasem támogatták annak pártalapítási kezdeményezését. A 2005. évi parlamenti választásokon a Muszlim Testvériség minden korábbinál jelentősebb sikereket ért el, ugyanis a parlament alsóházában 88 független iszlamista foglalhatott helyet. Az iszlamisták mellesleg már a 2005-ös választást megelőzően együttműködést kezdtek szekuláris (liberális, baloldali stb.) pártokkal, ezzel is demonstrálva a mozgalom pragmatikus politikai irányváltását. A Kifája néven ismert együttműködés fő célja már akkor az volt, hogy megakadályozza, hogy az elnöki szék Gamál Mubárákra szálljon (Csicsmann L. 2012).

2010-ben a Muszlim Testvériség élére új spirituális vezető került Muhammed Badie személyében, aki a mozgalom első generációjához tartozik. Badie 2011 tavaszán bejelentette, hogy a Muszlim Testvériség a törökországi AKP mintájára pártot alapít, a Szabadság és Igazságosság Pártot, amelyet 2011. április 30-án regisztráltak az egyiptomi hatóságok. E párt, az alapítók szándéka szerint, teljes függetlenséget élvez a Muszlim Testvériségtől, valójában azonban a párt vezető tisztségeit a Muszlim Testvériség középkorú, pragmatista szárnya foglalta el, köztük Muhammed Murszi pedig a párt elnöki székébe került (Csicsmann L. 2012).

A Szabadság és Igazságosság Párt jelentősen elmozdult az anyaszervezet korábbi, konzervatív politikai alapelveitől, és az iszlám és a demokrácia összeegyeztethetősége mellett szállt síkra. Ugyanakkor, akárcsak a Muszlim Testvériség, belső mechanizmusában teljesen nélkülözte a demokratikus elveket, a párt vezetőit a valóságban kijelölték a pozíciójukra, hogy biztosítsák az anyaszervezet befolyását (Csicsmann L. 2012).

Maga Murszi csak az elnökválasztás előtt lépett ki formálisan a Muszlim Testvériségből. Murszi személye erősen megosztotta a lakosságot, a Muszlim Testvériség céljai, intézkedései nemcsak az országban élő külföldiek és keresztények, de a muszlim lakosság jelentős részénél is félelmet, ellenérzést keltett. Murszi és a Muszlim Testvériség egy évig tartó országlása idején a gazdaság tovább hanyatlott, a belső ellentétek továbbra is élesek maradtak, egyre gyakoribbakká és erőteljesebbekké váltak a Muszlim Testvériség hívei és ellenzői közti összecsapások.

Az ország nemzetközi megítélése nem volt egységes. Bár magát a 2012. évi elnökválasztást leginkább pozitív visszhang kísérte, Hillary Clinton akkori amerikai külügyminiszter Murszi győzelmét egyenesen az egyiptomi demokrácia felé vezető út fontos mérföldkövének nevezte, majd tárgyalt is Murszival⁷, később azonban, amikor a fokozatosan radikalizálódó iszlám jelei egyre markánsabban érezhetőkké váltak (pl. a helyi keresztény lakosság elleni támadások gyakoribbakká váltak és a Murszi-kormányzat idegenellenes, köztük Izrael-ellenes retorikája is erősödött), a nemzetközi közönség aggodalma is erősödött.

A 2011. január 25-i forradalom óta folyamatosan apadó devizatartalék 2013 február végén érte el mélypontját (13,5 Mrd USD), ettől kezdődően – fél év alatt – fokozatosan növekedett, majd kb. 17-19 Mrd USD szinten stabilizálódott. Az ország külső finanszírozási igényéről egyeztetéseket folytattak nemzetközi szervezetekkel és egyes tőkeerős arab országokkal. Még Murszi időszakában megállapodás született az IMF-fel, amely egyértelművé tette, hogy a hitelért cserében megszorító intézkedéseket várt (adóemelések, állami ártámogatások csökkentése stb.) de ennek végrehajtása akkor nem kezdődött el. Az ország gazdasága és nemzetközi fizetési mérlege szempontjából

⁷ Billy Gertz (2016): Clinton Backed Egypt's Muslim Brotherhood Regime; <https://freebeacon.com/national-security/clinton-backed-egypt-muslim-brotherhood-regime/>

rendkívül fontos idegenforgalom ez idő alatt stagnált és a külföldi befektetők is távol maradtak az országtól. 2013. június 30-án, Murszi hivatalba lépésének első évfordulóján nagyszabású tiltakozó megmozdulásokra került sor (14 millió fő vonult az utcákra), Murszi lemondását követelve. Közben az elnök hívei is színre léptek, a megmozdulások eldurvultak, és sok száz halálos áldozattal járó összecsapásokba torkollottak.

6. Szísi hatalomátvétele és katonai kormányzása (2013. július 3.–2014. június 8.)

A hadsereg vezetése, megelégedve az eseményeket, az ország további hanyatlását megakadályozandó, ultimátumban lemondásra szólította fel Murszi elnököt, majd ennek eredménytelensége miatt 2013. július 3-án ténylegesen eltávolította a hatalomból (először házi őrizetbe került, később börtönbe). A hadsereg, Abdel-Fattáh esz-Szísi tábornok vezetésével ismét, ideiglenes jelleggel átvette a hatalmat. A hadsereg felfüggesztette az ország alkotmányát, és ideiglenes államfői tisztséggel bízta meg Adly Manszúrt, az Alkotmánybíróság vezetőjét. Murszi mellett a Muszlim Testvériség több vezetőjét letartóztatták, majd a mozgalmat 2013 szeptemberében betiltották. A hadsereg lépését a lakosság és az üzleti körök jelentős része megkönnyebbüléssel fogadta, ám a kialakult helyzetet, különösen Murszi eltávolításának módját és a lakossági megmozdulások erőszakkal történt elfojtását vegyes nemzetközi reagálások kísérték, hiszen Murszi, vallási és politikai beállítottságától függetlenül is, mégiscsak az ország első, demokratikus körülmények között megválasztott államfője volt. A nemzetközi sajtó is elsősorban emiatt, valamint a tömeges letartóztatások és a fogvatartottakkal való sokszor embertelen bánásmód miatt adott komoly aggodalmának hangot. Ezek közt is említést érdemel, hogy komoly diplomáciai feszültség alakult ki ekkor Egyiptom és Törökország között⁸, miután az akkor az ország miniszterelnöki tisztségét betöltő mai államfő, Recep Tayyip Erdoğan puccsnak nevezte Mohamed Murszi elnök leváltását és élesen bírálta az iszlamistákat sújtó elnyomó intézkedéseket is⁹.

Ugyanakkor az is világos volt, hogy Murszi vezetése alatt az egyiptomi gazdaság állapota továbbra is a pangás jeleit mutatta, ráadásul a társadalom erősen megosztottá vált, és az elnök nem volt képes ezt a helyzetet kezelni, és a lakosság Murszit nem támogató része, valamint az üzleti szféra is azt remélte, hogy Szísi vezetése eredményesebben lesz képes véghezvinni az ország gazdasági és társadalmi stabilizációját. A helyzet legitimálódását segítette az is, hogy a hadsereg lépését nyilatkozatban támogatta Ahmed el-Tayeb, az Al-Azhar nagysejkje, II. Tawadros kopt ortodox pápa¹⁰, valamint Mohamed El-Baradei vezető ellenzéki politikus is. Murszi elmozdítását követően az ideiglenes kormányzat elutasította az IMF „ortodox” receptjét, mivel Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírségek és Kuvait összesen több mint 12 Mrd USD támogatást helyezett kilátásba Egyiptom számára. 2013 augusztusában a kormányzat 3,2 Mrd USD gazdaságélénkítő csomagot hirdetett meg, majd ezt 4,25 mrd USD-ra bővítette, 2014 elején pedig egy újabb, 3,4 Mrd USD összegű ösztönző csomagot indított.

A külföldi tőkebefektetők bizalma erősödése jeleként a PepsiCo, az Almarai és a Saudi Food cégek összesen 345 M USD összegű vegyesvállalat-létesítési szándékot jelentettek be¹¹. A Kairói Értéktőzsde indexe 2014-ben már emelkedő tendenciát mutat, amely elérte a megelőző három év maximumát.

⁸ “No respect for coup-installed rulers, says Turkey in Egypt row” AFP Ahram Online, 2013. nov. 23. <http://english.ahram.org.eg/NewsPrint/87301.aspx>

⁹ Fadel, Leila: „Egypt And Turkey: Why A Coup Succeeded In One And Failed In The Other”. NPR Parallels, 2016. július 27. <http://www.npr.org/sections/parallels/2016/07/27/487495019/egypt-and-turkey-why-a-coup-succeeded-in-one-and-failed-in-the-other>

¹⁰ Richard Spencer (2013): Egypt's army drives Mohammed Morsi from presidency and power in dramatic coup; <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/10158775/Egypt-s-army-drives-Mohammed-Morsi-from-presidency-and-power-in-dramatic-coup.html>

¹¹ Beer, Eliot: „Almarai and PepsiCo plan \$345m Egypt investment”. Food Navigator, 2014. július 03. <http://www.foodnavigator.com/Regions/Middle-East/Almarai-and-PepsiCo-plan-345m-Egypt-investment>

7. Szísi elnöki időszaka (2014. június 8-tól)

A 2014. május 26-28-án megtartott elnökválasztáson Abdel-Fattáh esz-Szísi tábornok a szavazatok közel 97%-át kapta (igaz, meglehetősen alacsony, kb. 47,5%-os részvétel mellett) és ezzel az ország államfője lett¹². Szísi elnöki tevékenysége, elsősorban annak gazdaságfejlesztési oldala, nemzetközi körökben kezdetben jórészt pozitív fogadtatásra talált. Ugyanakkor az Egyesült Államok, amely kezdettől fogva aggodalmát fejezte ki az „elnyomó politikai környezet” miatt, szorgalmazta, hogy az államfő változtasson emberjogi politikáján. Szísi, bár már rögtön megválasztását követően úgy nyilatkozott, hogy „itt az ideje munkához látni”¹³, ugyanakkor mindvégig nem volt teljesen világos, hogy az adóemeléseken és a szociális háló megnyirbálásán túl milyen módszerekkel kívánja megoldani Egyiptom gazdasági és társadalmi problémáit. Gazdasági és politikai elemzők 2014-ben még optimizmussal nyilatkoztak a Szísi vezette Egyiptom helyzetéről és jövőjéről. Úgy tűnt, hogy az ország – Szaúd-Arábiától és más, Öböl menti arab országok által beígért hitelek és befektetések révén jó úton halad. Aboulkheir – idézve az Egyiptomi Nemzeti Bank (National Bank of Egypt) egy szakértőjét – valóságos csodának nevezte Szísi gazdaságfejlesztési, illetve a politikai stabilitás helyreállítása érdekében tett lépéseit¹⁴. [A szerző megjegyzése: az Egyiptomi Nemzeti Bank a legrégebb kereskedelmi bank Egyiptomban, ami nem azonos a jegybankkal, az Egyiptomi Központi Bankkal (CBE).]

Kritikusai szerint azonban már 2014. nyarára világossá vált, hogy Szísi kormányzata, a gazdasági kilábalást célzó programja megvalósítása során a költségvetés, illetve a folyó fizetési mérleg egyensúlyának helyrebillentése céljával a legkönnyebb megoldást választotta: a sorozatos megszorító intézkedéseket, egyrészt az ártámogatási rendszer további megnyirbálását, másrészt az adók emelését. Első lépésként, 2014. július 5-től az üzemanyagok, majd röviddel ezután a földgáz és a villamos energia árának emelésére került sor. Szísi kezdettől eltökélt volt a fogyasztói ártámogatások leépítése mellett is¹⁵. Bejelentették azt is, hogy öt év alatt az energetikai szektort érintő ártámogatásokat 67%-kal csökkentik. 2016. augusztus 29-én az egyiptomi parlament megszavazta az értéktöbblet utáni forgalmi adó rendszerének bevezetését, 13%-os adókulccsal¹⁶, amely 2017 januárjától 14%-ra emelkedett.

8. Egyiptom gazdasági és társadalmi stabilizálódását akadályozó tényezők Szísi hatalomra kerülését követően

Önmagában az a tény, hogy Szísi magas rangú katonai vezetőből lett „civil” elnök, nem jelent semmi rendkívülit, vagy megbotránkoztatót az egyiptomi lakosság számára, hiszen a hadsereg már a fáraók korában is megkülönböztetett pozíciót és szerepet töltött be az állam és a társadalom életében. Az egyiptomi alkotmány rendelkezései miatt a tábornoki rangjáról lemondott Szísi példája korántsem az első és egyetlen példa arra, hogy valaki magas rangú katonatisztból válik államfővé Egyiptomban, hiszen ő csak követte Mubárák, Anvar Szadat, illetve Gamal Abd el-Nasszer példáját. A hadsereg ráadásul a lakosság körében mindig is népszerű volt, és élvezte annak bizalmát. (A 2011 januárjában, a politikai változások első napjaiban a még hatalomban lévő Mubárák elnök nem véletlenül oszlatta fel el az erőszakos túlkapásai miatt rossz hírű rendőri

¹² Casey, Mary (2014): „Sisi Declared Winner of Egypt’s Presidential Election”. Foreign Policy - The Middle East Daily, 04.06.2014. <http://link.foreignpolicy.com/view/52543e79c16bcfa46f6cfd3c1m3wk.rxa/12bb5675>

¹³ Casey, M. (2014): Uo.

¹⁴ Aboulkheir, Raja: “Analysts: Sisi reforms key to Egypt’s economic upswing”. Al-Arabiya News online, Business – Economy, 2014. okt. 24. <http://english.alarabiya.net/en/business/economy/2014/10/24/Analysts-Sisi-reforms-key-to-Egypt-s-economic-upswing.html>

¹⁵ Aboulkheir, R. (2014) Uo.

¹⁶ Aboulenein, Ahmed – Noueihed, Lin: “Egyptian parliament approves Value Added Tax at 13 percent”. Reuters, 2016. aug. 29. <http://www.reuters.com/article/egypt-economy-tax-idUSC6N1AW01D>

szerveket, és rendelte el, hogy helyettük a hadsereg vonuljon be Kairóba és a nagyobb városokba fenntartani a rendet, továbbá az is részben ezzel magyarázható, hogy Mubárak elnök miért a hadseregbe ruházta át a hatalmat, amikor végül lemondott.) Azonban viszonylag új jelenség – és egyértelműen Szízi kormányzásához köthető –, hogy mára az egyiptomi hadsereg népszerűsége némileg erodálódott az egyiptomi lakosság körében. Szízit, bár 2018-ban újabb négy évre megválasztották az ország elnökévé (92%-os eredménnyel, 41,5%-os részvétel mellett)¹⁷, személye, illetve kormányzatának tevékenysége mindmáig megosztja az egyiptomi társadalmat. Bár a gazdaságban ma már pozitív jelek is érezhetők (pl. az utóbbi egy-két évben ismét jelentősen növekedett a beutazó turisták száma), az egyiptomi lakosság számos olyan kiábrándító nehézséggel szembesül, amely miatt sokan ma is erős fenntartásokkal viszonyulnak a mai kormányzathoz. E problémák közül érdemes néhányat sorra venni.

8.1. Gyorsan szűkülő politikai és emberi jogok

A kormányzat erős elkötelezettséget mutat a szélsőséges politikai és vallási mozgalmak, szervezetek elleni fellépés iránt, beleértve az Iszlám Állam Egyiptomban is megjelenő ügynökeit, az állam ugyanezt a kemény fellépést alkalmazza mindazokkal szemben is, akik nyíltan kimutatják szimpátiájukat a Muszlim Testvériség, illetve Murszi exelnök iránt, akit életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Miután a Muszlim Testvériség nagyon jelentős társadalmi támogatottsággal rendelkezik Egyiptomban, az említett intézkedések elviekben akár milliókat is érinthetnek, de az eddig történtek is túllépték azt a mértéket, amelyet pusztán esetenkénti hatósági túllapásoknak lehet minősíteni, hanem ezek akár inkább tudatos, elnyomó intézkedéseknek nevezhetők. A hadsereg lépései, különösen a 2013. július 3-i eseményekben játszott szerepe nem egyezik meg a deklarált politikai célokkal, hanem sokkal inkább annak jele, hogy a tábornokok – akárcsak a múltban – inkább arra törekedtek, hogy megakadályozzák további hatalmi centrumok megjelenését és kifejlődését, amely valódi demokratikus fejlődés forgatókönyve esetén bekövetkezne (Besenyő J.–Miletics P 2014.). Szízi ugyan “civil” elnökként vezeti az országot, ám továbbra is katonaként gondolkozik és cselekszik, és vezetése alatt a hadsereg közel teljhatalmat élvez. A *The Telegraph* idézi Philip Luthert, az Amnesty International közel-keleti és észak-afrikai igazgatóját, aki szerint a hatóságok erőszakos fellépése, illetve emberek eltűnése az állami politika kulcsfontosságú eszközévé vált. „Mindenkinek, aki nyíltan mer beszélni, kockázatot vállal” – tette hozzá¹⁸. Külső szemlélő számára már önmagában is ellentmondásosnak hat, hogy Szízi “civil” elnökként lépett az ország élére, ám vezetése alatt a hadsereg szinte korlátlan hatalomra tett szert, és bárki, aki a hadsereg (túl)hatalmának jogosságát kétségbe vonja, vagy kritizálni meri a fegyveres erők intézkedéseit, különösen a Muszlim Testvériséggel szemben tett lépéseit, az megtorlásra számíthat.

A BBC News 2016 júliusában – az Amnesty International (AI) információira hivatkozva, – beszámolt arról, hogy az egyiptomi biztonsági erők több száz ember erőszakos eltűnéséért és megkínzásáért felelősek a megelőző egy éven belül. Diákok, politikai aktivisták, és tiltakozók – köztük alig 14 éves személyek – tűntek el nyomtalanul az AI szerint. Komoly nemzetközi visszhangot keltett 2016 februárjában Giulio Regeni olasz diák erőszakos halála. A 28 éves egyetemista Kairó külvárosában megtalált holttestén kínzások nyomai voltak. Bár az egyiptomi kormány mindvégig tagadta az eltűnéseket és a kínzás alkalmazását a fogvatartottakkal szemben, Murszi 2013. évi eltávolítása óta több, mint ezer embert öltek meg és legalább 40 ezer főről sejthető,

¹⁷ Sisi wins second term as Egyptian president after purge of challengers (2018); <https://www.theguardian.com/world/2018/mar/29/egyptian-president-wins-second-term-after-purge-of-challengers>

¹⁸ “Unprecedented rise’ in Egypt forced disappearances amid fears of torture”. *The Telegraph*, 2016. júl. 13. <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/13/unprecedented-rise-in-egypt-forced-disappearances-amid-fears-of/>.

hogyan tartóztatásban van¹⁹. A Middle East Eye hírügynökség a „Január 25-i Forradalom” ötödik évfordulóján nyilvánosságra hozott egy jelentést, amely szerint az egyiptomi politikai ellenzék széttagolt, mélyen megosztott és a félelemkeltés taktikája jellemzi. Szerepe jelképes és annak esélye minimális, hogy a fennálló rendszert képes legyen érdemi módon megváltoztatni. Hangsúlyozza, hogy a 2011. évi felkelés idején egészen más volt a helyzet: akkor az egyiptomi emberek, vallási hovatartozástól, társadalmi helyzettől, politikai, ideológiai meggyőződéstől függetlenül összefogtak a Tahrir téren és képesek voltak véget vetni Mubárak több évtizedes uralmának, majd az események nyomán több mint 90 új politikai párt alakult és került be a parlamentbe. Ám, az időközben eltelt évek alatt ezek a csoportok mind a politikai pálya szélére kerültek, de egymás között is mélyen megosztottak, aktív szerepük rövid életű volt.

Shadi Hamid, a Brookings Institution vezető munkatársa szerint „a mai Egyiptomban nincs valószínű politikai ellenzék”. „Egyetlen olyan csoport sincs azok között, amelyek a jelenlegi politikai folyamatokban részt vesznek, és ellenzéknek lehetne nevezni” – tette hozzá. Nagwan al-Ashwal, a firenzei Európai Politikai Intézet elemzője szerint „ma a különböző csoportok, különösen azok, amelynek ideológiájukban különbözőek, nem hajlandók szóba állni egymással...”²⁰.

A belső feszültséget tovább szíthatja Murszi közelmúltban történt halála. 2019. június 17-én a börtönbüntetését töltő, de éppen egy újabb bírósági tárgyaláson jelen lévő Murszi, hirtelen rosszul lett követően elhunyt. A történekeért az illegalitásban lévő Muszlim Testvériség a kormányt, illetve az egyiptomi börtönviszonyokat okolja, de nemzetközi források idézik Recep Tayyip Erdoğan török államfő nyilatkozatát is, aki szerint „a történelem soha nem felejt el azokat az önkényurakat, akik miatt ez a haláleset bekövetkezett, akik őt börtönbe zárták és kivégzéssel fenyegették”²¹.

8.2. *A gazdasági kilábalás eredményei kétségesek, a reformlépések elsősorban a szegény rétegeket sújtják*

Szíszi kormányzatát a jelek szerint elsősorban csak a makrogazdasági egyensúlyi mutatók mielőbbi helyreállításának célja vezérli, figyelmen kívül hagyva, hogy az egyiptomi lakosság igen nagy hányada (közel a fele) mélyszegénységben él, napi 2 USD jövedelmi szinten, vagy az alatt, és a megszorító intézkedések tovább rontják a szegény rétegek esélyeit. Miközben tehát a társadalom legszegényebb rétegei érzik (és fizetik) meg a makrogazdasági kiigazítás árát, semmi jele annak, hogy az egyiptomi társadalom krónikus problémái megoldódnának, vagy legalábbis enyhülnének.

Az egyiptomi gazdaság, legalábbis bizonyos makrogazdasági mutatókra leszűkítve, felületesen szemlélve, valóban mutathat javuló tendenciára utaló jeleket. Például a GDP-arányos államadósság némileg csökkent 93,7%-ról 91,7%-ra (2014/2015)²², ugyanakkor gazdasági elemzők szerint továbbra is csőd közeli állapotban van.

¹⁹ “Hundreds forcibly disappeared in Egypt crackdown, says Amnesty”. BBC News, 2016. júl. 13. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-36775035>.

²⁰ “‘There is no opposition’: How Egypt's 'real politics' fizzled and faded”. Middle East Eye, 2016. jan. 24. <http://www.middleeasteye.net/news/5th-anniversary-revolution-egypts-opposition-remains-divided-980722446>

²¹ Michaelson, Ruth: Mohamed Morsi, ousted president of Egypt, dies in court. The Guardian, 17 June 2019, [online] <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/17/mohamed-morsi-dead-ousted-president-egypt-collapses-after-court-session>

²² CIA World Factbook: – Egypt. Central Intelligence Agency, USA, 2016. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_eg.pdf.

1. táblázat Egyiptom néhány fontosabb gazdasági mutatója 2013–2018.

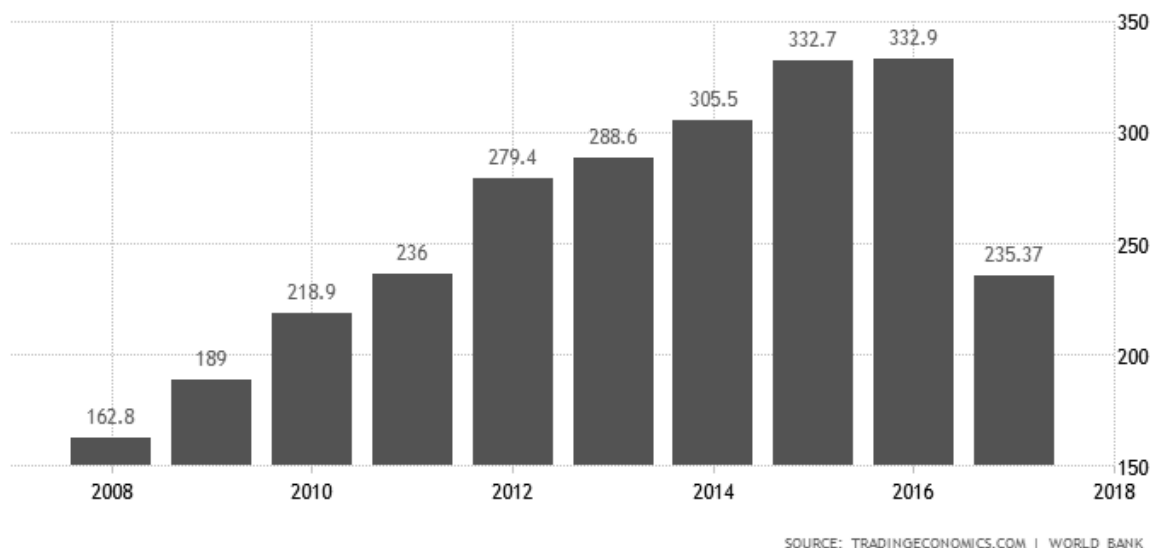
	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
GDP (folyó áron, mrd USD)	288,0	305,6	332,1	332,51	237,1	na
Egy főre jutó GDP (USD)	3.400,3	3.524,4	3,731,2	3.686,1	2.500,8	na
GDP (PPP mrd USD)	969,7	1.015,8	1.071,7	1.132,1	1.201,2	1.292,7
Egy főre jutó GDP (PPP, USD)	11.448,1	11.716,7	12.042,1	12.550,6	12.670,8	13.330,0
GDP éves növekedés (%)	3,3	2,9	4,4	4,3	4,2	5,5
Folyó fizetési mérleg egyensúlya (mrd USD)	-6,4	-2,7	-12,2	-19,8	-15,4	na
Folyó fizetési mérleg egyensúlya (GDP %)	-2,2	-0,9	-3,7	-6,0	-6,5	-4,4
Infláció, éves (%)	6,9	10,1	11,0	10,2	23,5	20,1
Munkanélküliség (%)	13,0	13,4	12,9	12,7	12,2	11,1

Forrás: Ausztrália Külügy- és Kereskedelmi Minisztériuma²³

Az 1. sz. táblázat adatai alapján a gazdaság növekszik, az utóbbi években 4-5% körüli mértékben, és a munkanélküliség is mérséklődik, ugyanakkor nagyobb a folyó fizetési mérleg hiánya és az infláció számottevően emelkedik. Az 1. sz. táblázatban, valamint az 1. ábrán szereplő, folyó áron számított GDP visszaesése látszólagos, az akkori viszonylag hirtelen árfolyamváltásnak lehet az eredménye. Egyiptomban az arab tavasztól egészen 2016-ig az egyiptomi fontnak (EGP) az árfolyama csak kismértékben változott (ez a gazdaság teljesítményének jelentős visszaesését aligha tükrözte). Ezt követően viszont az egyiptomi font jelentősen leértékelődött. Ennek hátterében az Egyiptomi Központi Bank 2016. március 14-i lépése áll²⁴, amely egy egyszeri, jelentős mértékű leértékelés mellett az egyiptomi font árfolyammechanizmusát is egyúttal rugalmasabb rendszerre változtatta, ez utóbbi következtében a font értékvesztése tovább folytatódott. (A szerző személyes tapasztalatok alapján is megjegyzi, hogy az arab tavasz előtt egy USD mintegy 5,5-6,0, míg egy euró nagyjából 7 egyiptomi fontot ért, és ez 2016-ig alig 15-20%-ot változott. 2018-ban azonban már egy euró 20-21 egyiptomi fontot ért.)

²³ Egypt – Data sheet of the Australian Government, Department of Foreign Affairs and Trade
<http://dfat.gov.au/trade/resources/Documents/egypt.pdf>

²⁴ Teresa Kersting (2016): Egypt: Central Bank devalues Egyptian pound, announces move to a more flexible exchange rate regime; <https://www.focus-economics.com/countries/egypt/news/exchange-rate/central-bank-devalues-egyptian-pound-announces-move-to-a-more>

1. ábra: Egyiptom GDP-jének alakulása folyó árfolyamon 2008–2017 között (milliárd USD)
 Forrás: Trading & Economics²⁵

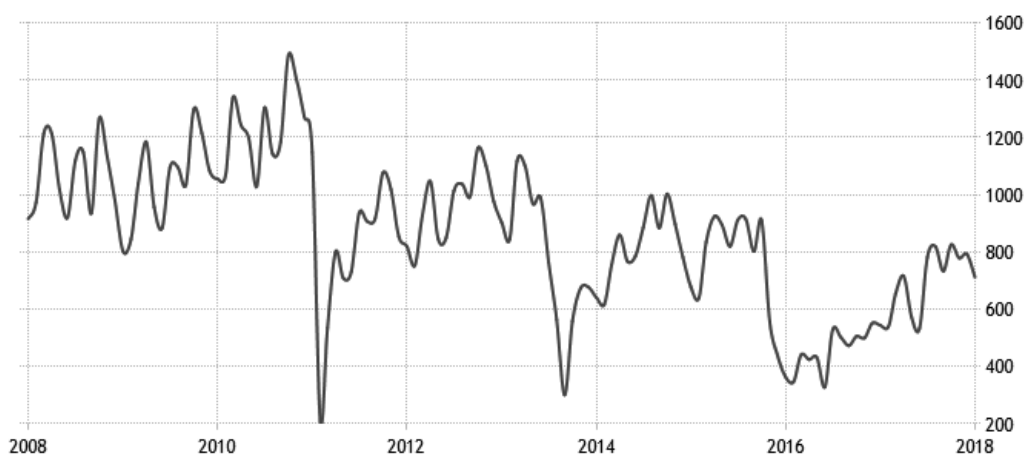

2. ábra: Egyiptom devizatartalékai 2008–2018. között (M USD) Forrás: Trading & Economics²⁶

Egyiptom a Mubarak-rendszer utolsó napjaiban mintegy 38 Mrd USD devizatartalékkal rendelkezett, amely az arab tavasz idején alig fél év alatt a felére csökkent, később főként Murszi idején ez még mélyebbre süllyedt. Szíszi hatalomra kerülését követően ez 2015-ig alig változott, ám az utóbbi egy-másfél év során jelentősen emelkedett, mára mintegy 44 Mrd USD-ra, meghaladva ezzel első ízben az arab tavasz előtti összeget (ld. 2. ábra).

²⁵ <https://hu.tradingeconomics.com/egypt/gdp>

²⁶ "Egypt Foreign Exchange Reserves". Trading Economics database. 2016.
<http://www.tradingeconomics.com/egypt/foreign-exchange-reserves>

SOURCE: TRADINGECONOMICS.COM | CENTRAL BANK OF EGYPT

3. ábra: Egyiptom idegenforgalmának alakulása 2008-2018. között (1.000 fő)
Forrás: Trading Economics database²⁷

Az utóbbi évek során a külföldi turisták beutazása hullámzó, és erősen követte az országban lezajlott politikai eseményeket, illetve terrorista cselekményeket. Bár az utóbbi egy-két évben a beutazó turizmus újból erősödni látszik, ám a 2011-2018 közötti időszak alatt egyszer sem érte el vagy közelítette meg az arab tavasz előtti szintet (ld. 3. ábra).

Egyiptomnak igen nagy szüksége lenne valódi, érdemi gazdasági növekedésre, amely munkalehetőséget és megélhetést biztosítana az évente a munkaerőpiacra lépő mintegy 600 ezer új álláskeresőnek²⁸.

8.3. Nagyszabású presztízs-projektek és a Tírán-szigetek hovatartozása

Bár Egyiptom továbbra is komoly gazdasági és társadalmi problémákkal küzd, a kormányzat erőnek erejével támogat néhány megaprojektet – az egyiptomi nemzet jövőjébe való befektetésnek nevezve őket –, amelyek szükségességét ugyan nem, de időszerűségét és gazdasági racionalitását sokan vitatják. Hasonlóképpen megoszlanak a véleménye e projektek várható pozitív és negatív (pl. környezeti károk) hatásairól is, az egyiptomi közvélemény jelentős részben ezeket a projekteket a felső szintű politikai vezetők korrupciós ügyeivel hozza összefüggésbe.

E megaprojektek közül röviden érdemes a következőket megismerni, legalábbis a célok és a nyitott kérdések, várható problémák vonatkozásában.

A II. vagy Új Szezeji-csatorna Projekt

A Szezeji-csatorna kapacitásának bővítése a világkereskedelem és a nemzetközi hajóforgalom növekedése miatt vált indokolttá. A projekt céljai közt szerepelt a hajók áthaladási és várakozási idejének jelentős csökkentése (észak-dél irányban egy hajókonvoj áthaladása 18 órától 11 órára csökken), az áthaladó hajók számának megduplázása, a Csatorna használatából származó bevételek két és félszeresére emelése 2023-ra (a mostani 5,3 Mrd USD-ről 13,5 Mrd USD-ra), továbbá a

²⁷ "Egypt Tourist Arrivals". Trading Economics database. 2016. <http://www.tradingeconomics.com/egypt/tourist-arrivals>.

²⁸ Barsoum, Ghada, - Ramadan, Mohamed, - Mostafa, Mona: „Labour market transitions of young women and men in Egypt”. Work4Youth Publication Series No. 16 International Labour Office, International Labour Organization, Geneva, 2014. június
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_247596.pdf

környező régiók gazdasági fejlődésének és versenyképessége javulásának elősegítése, munkahelyteremtés, elsősorban a fiatal generáció számára²⁹.

A Szezei-csatorna az egyiptomi nemzetgazdaság számára stabil jövedelemforrás, amely éves szinten nagyjából 5,0-5,5 milliárd USD bevételt nyújt. Így nem is elsősorban a projekt létjogosultságát³⁰, hanem inkább a megvalósítás módját és időzítését érték bírálatok³¹. A döntően belföldi forrásból történt finanszírozást (8,2 Mrd USD) és a párhuzamosan megvalósuló lakossági megszorító intézkedések közt sokan összefüggést látnak annak ellenére is, hogy a lakosság részéről jelentős érdeklődés mutatkozott a kibocsátott kötvények iránt.

Az új csatorna nem a meglévő mellett fut végig, hanem csupán annak egy kritikus szakasza mellett épült meg 72 km hosszan (ld. 4. ábra), tehát a hajók továbbra is csak az egyetlen bejáraton mehetnek be, illetve kifelé jövet is csak egy helyen juthatnak ki. Egy tanulmány arra mutat rá, hogy túlzottan optimista az említett egyiptomi terv, mely szerint 2023-ig elérhető lenne a 13,5 Mrd USD bevétel. Ennek realitását a világkereskedelem növekedésének jelenlegi üteme nem támasztja alá, idézve az UNCTAD információját, amely szerint 2000 és 2013 között a világ tengerhajózással lebonyolított kereskedelme mindössze 37%-kal növekedett, továbbá azt az IMF-től származó adatot, amely szerint 2016-ban, illetve az azt megelőző évtizedben a világkereskedelem éves növekedése 3,4% körül alakult³². A jelenlegi nyomott olajárak mellett ráadásul akár jobban megérheti körbehajózni Afrikát, mint kifizetni a csatorna használati díját.

4. ábra: Az Új Szezei-csatorna Projekt. Forrás: The Economist³³

²⁹ Suez Canal Authority, <http://www.suezcanal.gov.eg/English/About/SuezCanal/Pages/NewSuezCanal.aspx>

³⁰ Safiaa Mounir (2015): Critics say Suez Canal project falls short of expectations; <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/07/egypt-suez-canal-corridor-project-development.html>

³¹ Imogen Lambert & Nada Ramadan (2015): The murky waters of the "New Suez Canal" project; <https://www.alaraby.co.uk/english/features/2015/8/6/the-murky-waters-of-the-new-suez-canal-project>

³² "A bigger, better Suez Canal - But is it necessary?". The Economist, 2015. aug. 8. <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21660555-it-necessary-bigger-better-suez-canal>

³³ Uo. <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21660555-it-necessary-bigger-better-suez-canal>

A Szalmán Király Híd Projekt

A Vörös-tengeren, az Akabai-öböl bejáratánál Egyiptomot és Szaúd-Arábiát összekötő híd építésének gondolata már több évvel ezelőtt felvetődött. A korábbi javaslatok szerint a közúti kapcsolat mellett a híd a két ország tervezett gyorsvasúti hálózatának összekötését is tartalmazta. A tervek szerint a híd a Tírán-szigeten keresztül vezetne (ld. 5. ábra), amely egyben a két ország közti kapcsolati pont funkcióját is betöltené³⁴. A projekt célja a két ország, és tágabb értelemben két kontinens közti közvetlen közúti összeköttetés megteremtése. Erre vonatkozóan már Mubárak elnök idején is készültek tervek, de Mubárak 2005-ben a projektet felfüggesztette. Egy 2011. évi tervjavaslat szerint a kb. 33 km hosszú híd megvalósítási költsége 5 Mrd USD. A tervezők azzal is számoltak, hogy ez az összeg a Szaúd-Arábiában található iszlám szent helyekre látogató zarándokok díjfizetési révén viszonylag hamar megtérül majd³⁵. Más elképzelések szerint a híd lehet jóval rövidebb is, és bár a híd pontos terveit nem hozták nyilvánosságra, de amennyiben a két országot legrövidebb szakaszon, a szaúdi Rasz al-Sheikh Hamid in Tabuk és az egyiptomi Sharm al-Sheikh Nabq között kötik össze, úgy a híd hossza 16 km-es lehet, és ez már 3-4 milliárd USD-ból megvalósítható³⁶.

Akármilyen nyomvonalon haladjon is a leendő híd, megvalósítása számos környezetvédelmi és tengerbiológiai aggályt is felvet, mindazon túl, hogy az Akabai-öböl hajófogalmában akadályt jelentene. Ráadásul, egyiptomi részről rendkívül érzékeny kérdéssé vált az ügylet kapcsolódó részének számító, jelenleg Egyiptomhoz tartozó Tírán-szigetek átadása Szaúd- Arábia részére.

5. ábra: A Szalmán Király Híd Projekt. Forrás: Gulf News³⁷

³⁴ „Saudi Arabia, Egypt agree to build bridge over Red Sea” Al-Jazeera, 2016. ápr. 9. <http://www.aljazeera.com/news/2016/04/saudi-arabia-egypt-announce-bridge-red-sea-160409032158790.html>

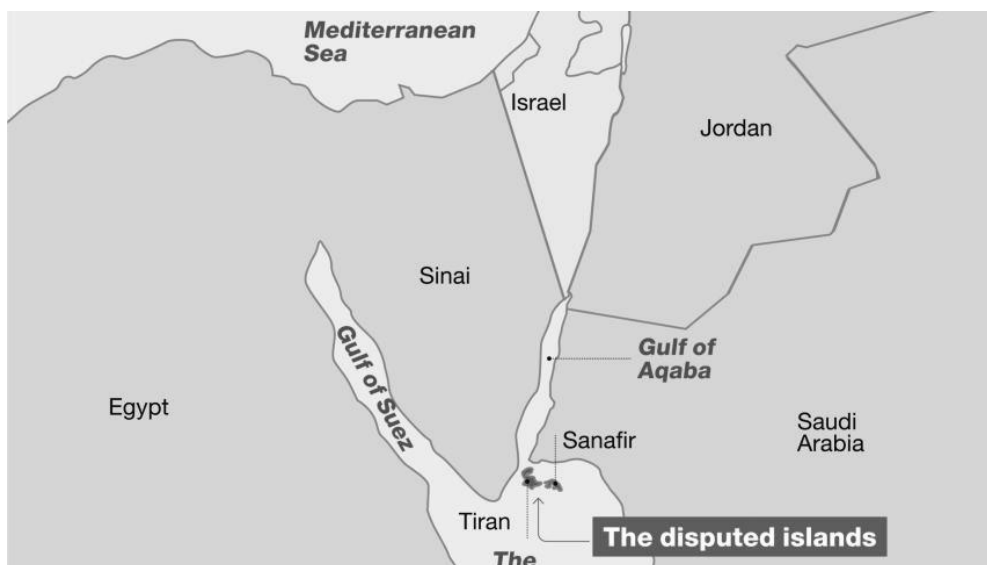
³⁵ Alter, Charlotte: “Saudi Arabia and Egypt Want to Build a Bridge Over the Red Sea” Time, 2016. ápr. 8. <http://time.com/4286571/saudi-arabia-egypt-bridge-red-sea/>

³⁶ King Salman Bridge will 'recover cost in 10 years' (2016); <http://www.arabnews.com/node/931926/saudi-arabia>

³⁷ “Egypt, Saudi Arabia agreed on \$16 bln investment fund, settle maritime spat”. Gulf News, 2016. ápr. 10. <http://gulfnews.com/news/gulf/saudi-arabia/egypt-saudi-arabia-agree-on-16b-investment-fund-settle-maritime-spat-1.1707587>.

A Tírán-szigetek kérdése

Érdeemes kitérni a Tírán-szigetek, illetve azok Szaúd-Arábiának való átadása kérdésére, amely az utóbbi időben az egyiptomi közbeszéd egyik fontos témájává vált, és amely a lakosság széles körében gerjesztett indulatokat és csalódottságot. A Tírán-szigetek (Tírán és Szanáfír) két apró sziget a Vörös-tengerben, közel az Akabai-öböl bejáratához (ld. 6. ábra). A szigeteknek nincs természetes lakossága (csupán egyiptomi helyőrség, illetve nemzetközi megfigyelők tartózkodnak ott) és számottevő természeti erőforrásokkal sem rendelkeznek. A szigetek birtoklásának fontossága azok geostratégiai helyzetéből adódik: innen lehetséges az Akabai-öböl, beleértve Izrael és Jordánia hajóforgalmának ellenőrzése. Mindezen túl az utóbbi évtizedek során az idegenforgalom szempontjából is megnövekedett a szigetek és különösen az azokat körülölelő tengeri területek jelentősége, értéke. Történetileg a szigetek Szaúd-Arábiához tartoztak, de 1950-ben Egyiptom – szaúdi kérésre – átvette az ellenőrzést a szigetek felett. Ennek oka az volt, hogy Szaúd-Arábia abban az időben nem rendelkezett az ehhez szükséges, megfelelő hadiflottával. Az egyiptomi-izraeli háborúk során Izrael kétszer is elfoglalta a szigeteket, de ezt követően mindkét alkalommal Egyiptomnak és nem Szaúd-Arábiának adta vissza őket. Tette ezt annak ellenére is, hogy még az egykori egyiptomi elnök, Anvar Szadat is úgy gondolta, hogy a Tírán-szigetek Szaúd-Arábia északnyugati, Hidzsász régiójához tartozik, így nem lehetett tárgya sem az 1978. évi Camp David-i megállapodásnak, sem az 1979. évi egyiptomi-izraeli békemegállapodásnak³⁸.

5. ábra: A Tírán-szigetek. Forrás: Haaretz³⁹

2016 áprilisában, egy Kairóban tartott kétoldalú államfői találkozón Szalman ibn Abdul-Aziz al-Szaúd szaúdi uralkodó 16 Mrd USD értékű gazdasági segélycsomagot ígért Egyiptomnak. Mindezen túl, több mint egy tucat további megállapodást jelentettek be, köztük egy Egyiptomban létesülő ipari zónáról szóló egyetértési megállapodást. Itt hangzott el a stratégiai fontosságú Tírán-szigetek átadásának (pontosabban: visszaadásának) kilátásba helyezése is. Ez utóbbit az egyiptomi lakosság jelentős tömegei megdöbbenéssel és tiltakozással fogadták⁴⁰. Néhány hónappal később, 2016 júniusában, amikor Szízi elnök megkötötte a megállapodást szaúdi partnerével a szigetek

³⁸ Al-Hatani, Ibrahim.: „Why Egyptians' anger at island handover is misplaced” A-Monitor, 2016. ápr. 21.

<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/04/egypt-saudi-arabia-islands-deal-saudi-debt-investment.html>

³⁹ „Egyptian Court Rejects Transfer of Red Sea Islands to Saudi Arabia” Haaretz, 2017. jan. 16. <http://www.haaretz.com/middle-east-news/egypt/1.765320>

⁴⁰ Al-Atrush, Samer: „Egypt, Saudi Arabia agree on \$16b fund, settle maritime spat” The Times of Israel, 2016. ápr. 10.

visszaadásáról, mivel a megállapodás közvetlenül kapcsolódott a Szalmán Király Híd projekthez, az egyiptomi lakosság indulatait ez még inkább felkorbácsolta, olyan vélekedés is szárnyra kapott, hogy Szíszi elnök egyenesen eladta a szigeteket (és ebből bizonyára nem kevés személyes haszna is volt).

Khalid Ali, jogász, az Egyiptomi Szocialista Front politikusa kifejtette, hogy a Tíráni-szoros, amely jelenleg egyiptomi felségterület, a megállapodás végrehajtását követően nemzetközi hajózási útvonallá válik, amelyen más országok, például Izrael hajói szabadon haladhatnak át, míg ehhez most az egyiptomi hatóságok engedélyére van szükség. Khalid Ali emiatt az állammal szemben pert indított, és azt első fokon meg is nyerte, emellett a bíróság kinyilvánította, hogy a szigetek Egyiptomhoz tartoznak⁴¹.

Az indulatok azt követően sem csillapodtak, hogy 2016. június 21-én az egyiptomi közigazgatási bíróság első fokon érvénytelenítette a szaúdi-egyiptomi tengerjogi megállapodást, amelynek része volt a szigetek visszaadása is⁴². Az egyiptomi kormány nem fogadta el az elsőfokú ítéletet. Szíszi elnök kijelentette, hogy továbbra is érvényesnek tekinti a szaúdi királlyal kötött megállapodást, így a szigetek mindenképpen Szaúd-Arábiához fognak kerülni. Mindezen túl, – figyelmen kívül hagyva az ügyben folyó bírósági eljárást, – a megállapodást beterveztette ratifikálásra a parlamentnek (az 596 tagú testület nagyrészt Szíszi támogatóiból áll). A kérdésben az egyiptomi legfelső közigazgatási bíróság 2017 januárjában hozta meg végső döntését, eszerint a Tírán-szigetek a jövőben is Egyiptom elidegeníthetetlen részét képezik⁴³.

A döntés, bár azt az egyiptomi lakosság nagy része örömmel és megkönnyebbüléssel fogadta, Szíszi elnöknek és kormányának presztízsveszteséget jelent, és egyúttal feszültséget a szaúdi-egyiptomi viszonyban, továbbá azt, hogy az egyiptomi gazdaság eleshet a kilátásba helyezett jelentős szaúdi befektetéseknek legalábbis egy részétől. Így jó eséllyel feltételezhető, hogy a Szíszi-adminisztráció nem adja fel, és valami módon keresztülviszi akarátát. Ám, ha így is lesz, az még hosszú ideig nem fog érzékelhető változást eredményezni a Tírán-szigetek státuszában. Egyiptomi médiaforrások szerint a megállapodás ugyanis azt tartalmazza, hogy a szigetek feletti ellenőrzés jogának átadására csak 65 évvel később kerül sor, azaz nagyjából 2080-2081 körül⁴⁴.

Aligha hihető azonban, hogy az ügy ezzel végső nyugvópontra került. Az egyiptomi-szaúdi „területi vitát” ráadásul tovább árnyalja egy olyan újabb fejlemény, amely szintén kiváltotta az egyiptomi társadalom nemtetszését. Szíszi bejelentette, hogy Egyiptom csatlakozni kíván ahhoz a nagyszabású, a szaúdi trónörökös, az országot ma már gyakorlatilag ténylegesen irányító Mohamed bin Szalmán koronaherceg által szorgalmazott projekthez, amely Neom⁴⁵ néven az ország északnyugati részén – Egyiptom és Jordánia közelében – összesen 26.500 km² területen egy ultramodern ipari zónát és települést kíván létrehozni. A megaprojekt teljes költsége összesen mintegy 500 Mrd USD lenne. Mohamed bin Szalmán 2018 tavaszán megállapodott Szíszi elnökkel arról, hogy Egyiptom egy külön 10 Mrd USD-os projekt keretében csatlakozik a Neom-projekthez, és ennek részeként Egyiptom 1000 km² területet átenged Szaúd-Arábiának fejlesztés céljára a Sínai-félsziget déli részén⁴⁶.

⁴¹ Elabd, Rania Rabea: „Will Egypt hold popular referendum on islands transfer?”.

Al-Monitor, 2016. júl. 31. (Khalid Alival készült interjú teljes szövege)

<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/07/egypt-khalid-ali-saudi-arabia-transfer-islands-sisi-tiran.html#ixzz4Og0xvjAb>

⁴² Elgohari, Mohamed. „What Was in the Egyptian Court’s Reasoning in the Tiran and Sanafir Case?” Atlantic Council, 2016. június 24. <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/what-was-in-the-egyptian-court-s-reasoning-in-the-tiran-and-sanafir-case>

⁴³ „Egyptian Court Rejects Transfer of Red Sea Islands to Saudi Arabia”; Haaretz, 2017. jan. 16. <http://www.haaretz.com/middle-east-news/egypt/1.765320>; <http://www.haaretz.com/middle-east-news/egypt/1.765320>

⁴⁴ Ahren, Raphael: „With island deal, Saudis signal they’re warming up to Israel”

The Times of Israel, 2016. ápr. 14. <http://www.timesofisrael.com/island-deal-shows-saudis-warming-up-to-israel/>

⁴⁵ Egypt to donate slice of Sinai to Saudi mega-development (2018); <http://www.globalconstructionreview.com/news/egypt-donate-slice-sinai-saudi-mega-development/>

⁴⁶ Ingi Rashed (2018): NEOM: A new channel for Egyptian-Saudi cooperation; <http://www.egypttoday.com/Article/2/56096/NEOM-A-new-channel-for-Egyptian-Saudi-cooperation>

9. Következtetések

Nyolc évvel az „arab tavasznak” nevezett, politikai és társadalmi átalakulást követelő megmozdulást követően Egyiptom komoly társadalmi és gazdasági nehézségekkel néz szembe, és jól érzékelhetően egyfajta válaszüthöz érkezett. Egyiptom nem követte a líbiai vagy szíriai példát, az ország kormányzás, működés szempontjából továbbra is egységes maradt. Ám ezzel ki is merült a “vívmányok” sora: a gazdaság állapota messze van a valódi kilábalástól, a gazdasági és társadalmi problémák nemhogy megoldódtak volna, de tovább mélyültek, a külföldi befektetők és turisták bizalma sem állt helyre.

Szíszi elnök igyekszik erős kézzel kormányozni az országot, módszerei egyre inkább autokratikusak. Nincs semmi fejlődésnek jele a demokratikus értékek, illetve az emberi jogok tiszteletben tartásának terén, sőt, a hatóságok fellépését intolerancia és erőszak jellemzi, szinte már ugyanúgy, mint a Mubárák-rezsim idején – nélkülözve viszont az utóbbira jellemző, a szegény rétegeknek kedvező szociális védőhálót.

A vélemény szabad kinyilvánításának korlátozása, a mélyülő társadalmi problémák az utóbbi egy-két év törekeny gazdasági eredményei mellett is egy nem túl fényes jövő képét vetítik előre. Mindez mára odáig vezetett, hogy a lakosság egyre nagyobb része bizalmatlan Szíszi elnökkel és kormányzatával szemben. Sokatmondó lehet az a tény, hogy Szíszi újbóli megválasztása során a rá adott szavazatok mellett a választópolgárok közül kétmillióan érvénytelen szavazatot adtak le⁴⁷. Szíszi jelenleg (még) abban a helyzetben van, hogy módjában áll a jövő fejlődésének, eseményeinek irányt szabnia, és vélhetően ő maga is tudatában van, hogy Egyiptomban a dolgok nem jó irányban haladnak. A fő kérdés az, hogy maradt-e reális esély a kilábalásra és a társadalmi megbékélésre, avagy pesszimistább forgatókönyv fog érvényesülni.

Irodalomjegyzék

- BESENYÓ J.–MILETICS P. (2014): *Országismertető - Egyiptom, Második, bővített kiadás*. Budapest: MH ÖHP–MH KDK, és az MH GEOSZ közös kiadványa, ISBN: 978-963-89948-1-3, 294. p.
- CSICSMANN L. (2010): Egyiptom: A Mubárák-rezsim liberalizációja és deliberalizációja. In: CSICSMANN L. (szerk.): *Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten. Az államiság eltérő modelljei*. Aula Kiadó, Budapest, pp. 167–208.
- CSICSMANN L. (2012): *A mérsékelt iszlamista mozgalmak szerepe az „arab tavaszt” követő politikai átmenetben*. *Külügyi Szemle*, 2012(1), pp. 103–127.
- GAZDIK GY. (2012): Egyiptomi belpolitikai átalakulás a poszt-Mubáráki korszakban. *Külügyi Szemle*, 2012(1), pp. 144–165.
- N. RÓZSA E. (2015): *Az Arab Tavasz – A Közel-Kelet átalakulása*. Osiris Kiadó, 223. p.
- NAGY M. (2015): *Az Európai Unió és a Kelet-Mediterráneum - Kihívások és válaszok*. Aposztróf Kiadó, 103. p.
- NESZMÉLYI GY. (2013): Az arab tavasz politikai és gazdasági hatásai Egyiptomban. *Kül-Világ*, 2013(3–4), pp. 71–85.
- TARRÓSY I. (2006): A globális világtrend és az Észak–Dél-kontextus. *Politikatudományi Szemle*, 15(2–3), pp. 169–188.
- WAHBY, W. S. (2004): Technologies Applied in the Toshka Project of Egypt. *The Journal of Technology Studies*, 30(4), 86–91. pp. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ905156.pdf>

⁴⁷ Sisi wins second term as Egyptian president after purge of challengers (2018); <https://www.theguardian.com/world/2018/mar/29/egyptian-president-wins-second-term-after-purge-of-challengers>

Internetes források

- ABOULENEIN, A.–NOUEIHED, L.: Egyptian parliament approves Value Added Tax at 13 percent. Reuters;
<http://www.reuters.com/article/egypt-economy-tax-idUSC6N1AW01D>
- ABOULKHEIR, R.: Analysts: Sisi reforms key to Egypt's economic upswing. Al-Arabiya News on-line, Business – Economy;
<http://english.alarabiya.net/en/business/economy/2014/10/24/Analysts-Sisi-reforms-key-to-Egypt-s-economic-upswing.html>
- AFP AHRAM ONLINE: No respect for coup-installed rulers, says Turkey in Egypt row.
<http://english.ahram.org.eg/NewsPrint/87301.aspx>
- AHREN, R.: With island deal, Saudis signal they're warming up to Israel. The Times of Israel;
<http://www.timesofisrael.com/island-deal-shows-saudis-warming-up-to-israel/>
- AL-ATRUSH, S.: Egypt, Saudi Arabia agree on \$16b fund, settle maritime spat. The Times of Israel
- AL-HATLANI, I.: Why Egyptians' anger at island handover is misplaced. A-Monitor;
<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/04/egypt-saudi-arabia-islands-deal-saudi-debt-investment.html>
- AL-JAZEERA: Saudi Arabia, Egypt agree to build bridge over Red Sea.
<http://www.aljazeera.com/news/2016/04/saudi-arabia-egypt-announce-bridge-red-sea-160409032158790.html>
- ALTER, C.: Saudi Arabia and Egypt Want to Build a Bridge Over the Red Sea. Time;
<http://time.com/4286571/saudi-arabia-egypt-bridge-red-sea/>
- ARABNEWS: King Salman Bridge will 'recover cost in 10 years;
<http://www.arabnews.com/node/931926/saudi-arabia>
- AUSTRALIAN GOVERNMENT, DEPARTMENT OF FOREIGN AFFAIRS AND TRADE: Egypt – Data sheet of the Australian Government, Department of Foreign Affairs and Trade
<http://dfat.gov.au/trade/resources/Documents/egyp.pdf>
- BARSOUM, G.–RAMADAN, M.–MOSTAFA, M.: Labour market transitions of young women and men in Egypt. Work4Youth Publication Series No. 16 International Labour Office, International Labour Organization, Geneva,
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_247596.pdf
- BBC NEWS: Egypt bomb kills 21 at Alexandria Coptic church.
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-12101748>
- BBC NEWS: Hundreds forcibly disappeared in Egypt crackdown, says Amnesty.
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-36775035>
- BEER, E.: Almarai and PepsiCo plan \$345m Egypt investment. Food Navigator;
<http://www.foodnavigator.com/Regions/Middle-East/Almarai-and-PepsiCo-plan-345m-Egypt-investment>
- CASEY, M.: Sisi Declared Winner of Egypt's Presidential Election". Foreign Policy - The Middle East Daily
<http://link.foreignpolicy.com/view/52543e79c16bcfa46f6cfd3c1m3wk.rxa/12bb5675>
- CIA WORLD FACTBOOK: Egypt. Central Intelligence Agency, USA, 2016.
https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_eg.pdf

- ELABD, R. R.: Will Egypt hold popular referendum on islands transfer?. (Khalid Alival készült interjú teljes szövege)
<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/07/egypt-khalid-ali-saudi-arabia-transfer-islands-sisi-tiran.html#ixzz4Og0xvjAb>
- ELGOHARI, M.: What Was in the Egyptian Court's Reasoning in the Tiran and Sanafir Case? Atlantic Council;
<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/what-was-in-the-egyptian-court-s-reasoning-in-the-tiran-and-sanafir-case>
- EURÓPAI BIZOTTSÁG: Fact Sheet, ENP Country Progress Report 2014 – Egypt. European Commission, Brussels;
http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4687_en.htm
- FADEL, L.: Egypt And Turkey: Why A Coup Succeeded In One And Failed In The Other”. NPR Parallels
<http://www.npr.org/sections/parallels/2016/07/27/487495019/egypt-and-turkey-why-a-coup-succeeded-in-one-and-failed-in-the-other>
- GERTZ, B.: Clinton Backed Egypt's Muslim Brotherhood Regime;
<https://freebeacon.com/national-security/clinton-backed-egypts-muslim-brotherhood-regime/>
- GLOBAL CONSTRUCTION NEWS: Egypt to donate slice of Sinai to Saudi mega-development,
<http://www.globalconstructionreview.com/news/egypt-donate-slice-sinai-saudi-mega-development/>
- GULF NEWS: Egypt, Saudi Arabia agreed on \$16 bln investment fund, settle maritime spat”
<http://gulfnews.com/news/gulf/saudi-arabia/egypt-saudi-arabia-agree-on-16b-investment-fund-settle-maritime-spat-1.1707587>
- HAARETZ: Egyptian Court Rejects Transfer of Red Sea Islands to Saudi Arabia”
<http://www.haaretz.com/middle-east-news/egypt/1.765320>
- INGI, R.: NEOM: A new channel for Egyptian-Saudi cooperation;
<http://www.egypttoday.com/Article/2/56096/NEOM-A-new-channel-for-Egyptian-Saudi-cooperation>
- KERSTING, T. (2016): Egypt: Central Bank devalues Egyptian pound, announces move to a more flexible exchange rate regime
<https://www.focus-economics.com/countries/egypt/news/exchange-rate/central-bank-devalues-egyptian-pound-announces-move-to-a-more>
- LAMBERT, I.–RAMADAN, N.: The murky waters of the "New Suez Canal" project;
<https://www.alaraby.co.uk/english/features/2015/8/6/the-murky-waters-of-the-new-suez-canal-project>
- MICHAELSON, R.: Mohamed Morsi, ousted president of Egypt, dies in court. The Guardian,
<https://www.theguardian.com/world/2019/jun/17/mohamed-morsi-dead-ousted-president-egypt-collapses-after-court-session>
- MIDDLE EAST EYE: 'There is no opposition': How Egypt's 'real politics' fizzled and faded.
<http://www.middleeasteye.net/news/5th-anniversary-revolution-egypts-opposition-remains-divided-980722446>
- MOUNIR, S.: Critics say Suez Canal project falls short of expectations;
<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/07/egypt-suez-canal-corridor-project-development.html>

- NAGY M.: „Quo vadis, Izrael? Az arab tavasz mint regionális biztonsági kihívás. I.” Hadtudomány. 2012. elektronikus szám
http://mhht.eu/hadtudomany/2012_e_Nagy_Milada_1.pdf
- SPENCER, R.: Egypt's army drives Mohammed Morsi from presidency and power in dramatic coup;
<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/10158775/Egyptys-army-drives-Mohammed-Morsi-from-presidency-and-power-in-dramatic-coup.html>
- SUEZ CANAL AUTHORITY:
<http://www.suezcanal.gov.eg/English/About/SuezCanal/Pages/NewSuezCanal.aspx>
- TELEGRAPH: 'Unprecedented rise' in Egypt forced disappearances amid fears of torture.
<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/13/unprecedented-rise-in-egypt-forced-disappearances-amid-fears-of/>
- THE ECONOMIST: A bigger, better Suez Canal - But is it necessary?
<http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21660555-it-necessary-bigger-better-suez-canal>
- THE GUARDIAN: Sisi wins second term as Egyptian president after purge of challengers,
<https://www.theguardian.com/world/2018/mar/29/egyptian-president-wins-second-term-after-purge-of-challengers>
- TRADING ECONOMICS DATABASE: Egypt Foreign Exchange Reserves 2016.
<http://www.tradingeconomics.com/egypt/foreign-exchange-reserves>
- TRADING ECONOMICS DATABASE: Egypt Tourist Arrivals 2016.
<http://www.tradingeconomics.com/egypt/tourist-arrivals>
- TRADING ECONOMICS DATABASE: <https://hu.tradingeconomics.com/egypt/gdp>